

До спеціалізованої вченої ради ДФ 41.086.002
Національного університету
«Одеська юридична академія»
(65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23)

ВІДГУК ОПОНЕНТА

*доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри цивільного процесу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Гусарова Костянтина Володимировича
на дисертацію Прущак Валерії Євгенівни на тему: «Врегулювання спору за
участю судді у цивільному судочинстві України»,
представленої на здобуття першого наукового ступеню – доктора філософії
за спеціальністю 081 – Право*

Ступінь актуальності обраної теми дисертаційного дослідження обумовлюється передусім оновленням цивільного процесуального законодавства у бік збільшення та удосконалення можливостей захисту цивільних прав та охоронюваних законом інтересів у спрощених процедурах. Поряд із впровадженням на законодавчому рівні більш розширених умов для розгляду цивільних справ за правилами спрощених процедур, законодавець не залишив поза увагою нормативне закріплення можливості врегулювання спірних правовідносин завдяки суддівському посередництву. Така можливість не була відома цивільному процесуальному законодавству та не стала предметом наукового дослідження на дисертаційному рівні. Однак, слід зазначити доволі чисельні випадки роз'яснень та коментарів з боку органів судової влади, територіальних управлінь юстиції тощо із вказаної тематики. Тому, з огляду на необхідність наукового опрацювання процедури врегулювання спору за участі судді, обрана В.Є. Прущак тема дисертаційного дослідження уявляється актуальною та своєчасною. Крім вказаного, актуальність обраної теми визначається і особливостями цивільної процесуальної правосуб'єктності судді, що здійснює таке врегулювання. Обґрунтовується це положення тим, що процесуально-правовий статус вказаної

особи при реалізації зазначеної процедури ставиться під час під сумнів з точки зору суддівської несумісності.

Актуальність теми дисертаційного дослідження відповідає також тематиці планової науково-дослідної роботи кафедри, на якій виконувалась дана робота відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016-2020 рр., затверджених Національною академією правових наук України 03.03.2016 р., а також пов'язана з науково-дослідною роботою кафедри цивільного процесу «Реформа цивільного процесуального права в умовах інтеграційних процесів в Україні» на 2016-2020 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер: 0116U0184) на 2016-2020 рр. (стор. 5 дисертації).

Ступінь актуальності обраної теми дисертації обумовлюється також дослідженням змісту цивільно-процесуальних норм щодо врегулювання спору за участю судді. Всі елементи, передусім, новизни роботи (стор. 7-11 дисертації) свідчать про розуміння дисертанткою особливостей такого врегулювання, відмінності (виключення) з загального, класичного розгляду цивільної справи судом. З огляду на вказане, є цілком помітним розуміння В.Є. Прущак актуальності теми дисертації, завдань та мети роботи. Останню покращує використання належних методологічних засад наукового дослідження (стор. 6, 7 дисертації), що зробило можливим, серед іншого, дотриматись меж об'єкту та предмету дослідження.

Цілком слушним є визначення авторкою актуальності обраної теми дисертації з огляду на тенденції до впровадження спрощених (скорочених) процедур розгляду цивільних справ з урахуванням європейського досвіду. Характеристика актуальності з цього боку (стор. 3, 32, 35, 41-46 та ін. дисертації) сприяє наближенню вітчизняних правил вирішення цивільних справ до європейських процедур розгляду спорів цивільно-правового спрямування.

Увага до вказаної тематики викликана, крім зазначеного, і недосконалістю окремих правил, встановлених національним цивільним процесуальним законодавством відносно можливого врегулювання спору за участю судді. Однак мова йтиметься про це більш детально на подальших сторінках відгуку опонента.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх новизна зумовлюються належним науковим ступенем та високим рівнем обґрунтованості висновків та результатів дисертаційного дослідження.

Ознайомлення із дисертацією дозволяє зробити висновок про те, що авторка віднеслась до її підготовки сумлінно, відповідно до вимог освітньо-наукової програми. Методологічно вірним уявляється підхід В.Є. Прущак до формулювання структури наукової роботи. Позитивним при цьому слід відмітити початок дослідження не лише з історичних передумов виникнення, становлення та розвитку способів вирішення цивільно-правових спорів, що є традиційним у дослідженнях дисертаційного рівня. Науково-обґрунтованим вважаю увагу авторки до соціальних передумов появи таких способів вирішення спорів (підрозділ 1.1. дисертації).

Рухаючись від дослідження загальних питань предмету дисертації до конкретних, авторка розпочинає власне наукове дослідження з аналізу причин виникнення альтернативних форм вирішення конфліктів, юрисдикційної та неюрисдикційної форм захисту цивільних прав. Розвиток альтернативних форм вирішення спорів В.Є. Прущак справедливо пов'язує з процесами глобалізації, модернізації та науково-технічним прогресом. Це призвело у XX та XXI століттях до своєрідної кризи судової системи, що стало стимулом вдосконалення альтернативних форм вирішення цивільно-правових спорів (стор. 31 дисертації). У подальшому розвиток альтернативних способів захисту став запорукою розвитку норм процесуального права з предмету дисертації, що допомогло авторці обґрунтувати сформульовані наукові положення.

Здобувачка наукового ступеню справедливо та обґрунтовано оперує результатами пілотних проектів, що відбувались за сприяння Європейської Комісії та Ради Європи. Декілька судів нашої держави стали учасниками цих експериментів. Їх проведення мали позитивні результати. 36 справ з адміністративних, трудових, сімейних та земельних спорів із 50-ти були успішно завершені із досягненням угоди (стор. 52-54 дисертації).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій з урахуванням зазначеного у попередньому абзаці відгуку покращує вдалий аналіз низки законопроектів, поданих суб'єктами законодавчої ініціативи до Верховної Ради України (стор. 54-57 дисертації). Дослідження цих документів свідчить про намагання авторки не лише констатувати проблеми місця врегулювання спору за участі судді в системі інших процедур захисту та практики застосування норм національного права, пов'язаних із предметом дисертації, а також пошуку законодавчих прогалин. Аналіз законопроектів, пов'язаних із обраною тематикою дослідження, свідчить про обізнаність В.Є. Прущак із перспективами розвитку інституту врегулювання спору за участі судді не лише з позиції аналізу наукових джерел, але і практики напрацювання законодавчого досвіду вдосконалення питань, що розглядаються у дисертації.

Позитивним чином при характеристиці обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, слід відзначити належну етику ведення наукових дискусій впродовж тексту роботи, що рецензується. Ця риса, поряд з іншими, є позитивним здобутком дисертантки та її наукового керівника. Наприклад, вступаючи в дискусію щодо місця врегулювання спору за участі судді в системі способів вирішення спорів (стор. 57-62 дисертації), дослідниця приходить до справедливого висновку про самостійність вказаної процедури при вирішенні цивільної справи, в якій посередником виступає суддя, котрий є безпосереднім повноважним представником судової гілки влади. Це відображає логічну структуру роботи згідно з її метою і завданнями.

Можна погодитись із авторкою у висвітленні відмінних рис та особливостей врегулювання спору за участі судді від інших процедур

вирішення спірних правовідносин, що здійснюються в порядку цивільного судочинства. Зовнішніми ознаками врегулювання спору за участю судді у цивільному судочинстві вона бачить наявність цивільно-правового спору між сторонами; часткову самоврегульованість процедури; добровільний характер застосування процедури; майже необмежену процедурну диспозитивність (сторони є «господарями» процесу); участь третьої незалежної особи в якості нейтрального посередника; кінцевий акт застосування означеного способу АВС, який поширює свою дію тільки на сторони.

Внутрішніми ознаками, які дозволяють інститут врегулювання спору за участю судді відрізнити від інших видів вирішення спорів альтернативним судочинству шляхом та виокремити в самостійний правовий інститут є: наявність судді, у провадженні якого знаходиться справа, що виконує функції нейтрального посередника; можливість використання означеного способу лише до початку розгляду справи по суті; передбачене право судді запропонувати сторонам мирний шлях врегулювання спору; безпосередня відповідальність сторін за ухвалені рішення (стор. 66 дисертації).

Про обґрунтованість наукових положень свідчить також дослідження предмету дисертації через особливості реалізації окремих принципів цивільного процесуального права у процедурі врегулювання спору за участі судді. І хоча в даному аспекті на подальших сторінках відгуку опонентом наводитиметься певне непорозуміння із логікою В.Є. Прущак при характеристиці нею особливостей прояву принципів диспозитивності та змагальності при реалізації вказаної процедури, авторка вірно вказує на змагальний характер взаємовідносин сторін у випадку застосування процедури врегулювання спору за участі судді (стор. 73-77 дисертації). Надається і характеристика особливостей прояву диспозитивних засад при врегулюванні спору за участі судді. Це дало змогу аналізувати та синтезувати ті чи інші обставини з урахуванням протилежних або неузгоджених позицій в інтересах практики і подальшого розвитку теоретичних знань.

Також слід окремо наголосити, що текст дисертації в повній мірі відповідає меті дослідження, яка співвідноситься із поставленими задачами, а назва роботи відповідає її змісту.

Знайомство із науковою працею В.Є. Прущак, належне використання авторкою наукових джерел у тексті дисертації, в тому числі іншомовних, дозволяє прийти до висновку про відсутність у дослідженні як привласнення авторства чи чужого твору науки та випадків використання у тексті вказаної наукової роботи чужого твору чи його частини без посилання на автора, так і відсутність порушення інших елементів академічної доброчесності.

Про ступінь обґрунтованості наукових положень та висновків дослідження свідчать чисельні пропозиції авторки відносно необхідності вдосконалення окремих законодавчих норм (стор. 112, 113, 115, 121, 135, 141, 154-157 дисертації).

Достовірність та наукова новизна здобутих результатів передусім обумовлюється тим, що елементи наукової новизни дослідження повною мірою відображені у змісті дисертаційного дослідження і підтверджені ґрунтовними висновками дисертантки. Особливу увагу варто звернути на наступні положення та висновки, сформульовані авторкою.

Так, опонентом позитивно оцінюється ретельна характеристика здобувачкою умов, за наявності яких можливе застосування процедури врегулювання спору за участі судді. До процесуальних умов авторка відносить: а) наявність ухвали про відкриття провадження у справі; б) наявність згоди сторін спору; в) ініціювання процедури до початку розгляду справи по суті; г) відсутність третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору. Організаційно-методичними умовами є безпосередня участь суду у процесі врегулювання спору за участю судді; політико-правовий намір держави; наявність якісно, професійно підготовленого штату суддів, уповноважених на здійснення процедури; достатній рівень інформаційного забезпечення (стор. 95, 96 дисертації).

Аналіз норм цивільного процесуального права стосовно порядку проведення врегулювання спору за участю судді та наслідків цієї процедури призвело авторку до логічного висновку про відсутність надмірної процесуалізації такого варіанту розв'язання спору. Позбавлення при цьому цивільної процесуальної форми, таким чином, дає змогу учасникам процесу бути більш здатними до прийняття нових ідей, більш свідомими та розкутими у пошуках консенсусу та з більшим ентузіазмом оцінювати можливі компромісні варіанти подолання суперечностей. (стор. 121, 122 дисертації).

Позитивною рисою при обґрунтуванні наукових положень і висновків роботи, що рецензується, є також активне використання авторкою матеріалів судової практики, що містяться у текстах судових ухвал Єдиного державного реєстру судових рішень, рішеннях Європейського суду з прав людини та у рішенні Конституційного Суду України. При цьому, В.Є. Прущак, критично оцінюючи окремі положення актів правосуддя, висловлює власні міркування щодо доцільності змісту судових ухвал як видів судових рішень, котрі постановляються при врегулювання спору за участі судді. У роботі справедливо схвалюється розширений варіант змісту відповідних ухвал. Він є більш вдалим, адже не тільки відповідає задуму законодавця, а й забезпечує організаційне й процедурне підґрунтя реалізації означеної процедури. Своєю чергою, це надає можливість сторонам підготуватися до проведення такої процедури, обґрунтувати власну позицію, продумати передбачувані варіанти та дати оцінку можливому компромісу (стор. 126-132 дисертації).

Разом з цим, зміст дисертації не можна було б визнати належним без характеристики особливостей оскарження ухвал, постановлених судами першої інстанції під час врегулювання спору за участі судді. Авторка довела, з огляду на право оскарження як одного з фундаментальних процесуальних прав будь-якого учасника судової справи, що ухвала про проведення процедури врегулювання спору за участю судді має підлягати оскарженню (стор. 135 дисертації).

Доволі значна увага приділяється в тексті дисертації декільком варіантам закінчення врегулювання спору за участю посадової особи органу судової влади. Слід погодитись із здобувачкою в тому, що передбачена законодавцем норма відносно заборони судді, який проводив процедуру врегулювання спору, брати участь у подальшому розгляді цієї справи, забезпечує дотримання основоположних принципів цивільного судочинства: справедливості, нейтральності та неупередженості судді, конфіденційності. Адже, під час проведення даної процедури судді стають відомі певні обставини, факти, інформація, що не підлягають розголошенню, однак можуть безпосередньо вплинути на подальший розгляд справи. При цьому продовження розгляду справи суддею, що брав участь у врегулюванні спору, може викликати суб'єктивну позицію суду щодо їхньої оцінки (стор. 146 дисертації).

Ознайомлення із науковою роботою, що рецензується, надало підстави переконатися опоненту в тому, що при її підготовці авторка вдало використовувала практичний досвід роботи на посаді начальника юридичного відділу Національного університету «Одеська юридична академія». Передусім, ознайомлення із текстом дисертації свідчить про володіння здобувачкою першого наукового ступеню специфікою розгляду цивільно-правових спорів у судовому та позасудовому порядках не поверхово, на підставі лише ознайомлення із науковою літературою та оприлюдненою судовою практикою.

У зв'язку з цим слід відмітити, що професійність фахівця будь-якої галузі знань яскраво демонструється у його роботах. При цьому фахівця у будь-якій сфері, включаючи правничу. Відсутність зайвих посилань у дисертації В.Є. Прущак поряд із відсутністю позбавлених практичного сенсу наукових дискусій свідчить про опанування авторкою навичками не лише наукового дослідника, а і практичного працівника, який досліджує проблеми спеціальності 081 «Право».

Необхідно зазначити, що дисертації, крім вказаного вище, притаманні і інші, не менш цікаві позитивні риси, які напрацьовані В.Є. Прущак у результаті дослідження.

У висновках, що містяться у дисертаційному дослідженні, дисертантка чітко та повно в логічному сенсі виклала основні здобутки власного дослідження.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації обумовлюється, перш за все, активною апробацією результатів дисертаційного дослідження у наукових публікаціях В.Є. Прущак у фахових наукових виданнях України та за її межами, в опублікованих тезах доповідей дисертантки на науково-практичних конференціях та ін. Наукові здобутки авторки підтверджуються та повною мірою відображаються в її наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Про сумлінність дисертантки при підготовці дослідження, що рецензується, свідчить і те, що кількість опублікованих за темою дисертації наукових праць значно перевищує встановлені мінімальні кількісні показники.

Разом з визначенням вище, дисертації В.Є.Прущак притаманні і деякі дискусійні положення, з якими важко чи не можливо погодитись.

По-перше, не можна погодитись із дисертанткою щодо віднесення врегулювання спору за участі судді до альтернативних форм захисту цивільних прав. Така точка зору спостерігається впродовж всього тексту дисертації. Позиція опонента пояснюється тим, що альтернативність тієї чи іншої форми захисту цивільних прав обумовлюється зверненням заінтересованої особи до не судових форм захисту (наприклад, нотаріальної). Це і визначає альтернативність обраної форми по відношенню до судової. А врегулювання спору за участі судді відбувається після відкриття провадження у справі, тобто в рамках правовідносин, визначених ЦПК України як нормативним актом, що регламентує розгляд цивільної справи саме в суді.

По-друге, здобувачка першого наукового ступеню (доктора філософії за спеціальністю «Право») у дослідженні обходить увагою характеристику особливостей цивільної процесуальної правосуб'єктності судді, який приймає участь у врегулюванні спору. У зв'язку з цим потребує уточнення питання про

те, чи можна таку діяльність посадової особи судової влади відносити до правосуддя, чи до посередницької діяльності, що є основною при альтернативному вирішенні цивільного спору?

По-третє, в цілому не заперечуючи проти пропозиції авторки відносно необхідності навчання суддів медіативним навичкам, у роботі не прослідковується ставлення дисертантки до наслідків запровадження обов'язковості такого навчання (стор. 59, 110-113, 116-119 дисертації). Мова іде про те, чи матиме повноваження приймати участь у такому врегулюванні суддя, котрий не пройшов відповідне навчання. Відсутня відповідь і на те, як в такому випадку змінюватиметься склад суду, що розглядатиме цивільну справу.

По-четверте, потребує додаткового посилення характеристика особливостей прояву принципів цивільного процесуального права при врегулюванні спору за участі судді (стор. 66-89 дисертації). Оponentом вказувалось на попередніх сторінках відгуку, що такі особливості яскраво пояснюються авторкою лише при характеристиці проявів принципів диспозитивності та змагальності. В.Є. Прущак припускається описуванням реалізації тих чи інших принципів цивільного процесуального права в процедурах медіації та при альтернативному розгляді справ, та в меншій мірі – у процедурі врегулюванні спору за участю судді.

По-п'яте, з точки зору опонента, при характеристиці процедури оскарження в інстанційному порядку ухвал, що постановляються у процедурі врегулювання спору за участі судді, авторці слід було б проаналізувати можливість оскарження цих актів правосуддя не лише в апеляційному, а і в касаційному порядку.

Проте, вищенаведені спірні положення мають дискусійний характер і не впливають на належний рівень дисертації на здобуття наукового ступеню доктора філософії в галузі права, що рецензується. Спірність окремих положень, про які мова іде вище, притаманна будь-якій творчій роботі, зокрема науковій роботі, представленої на здобуття наукового ступеню доктора філософії із зазначеного напрямку дослідження. Тому авторці пропонується в

подальшому здійснити творчий пошук науково-аргументованих відповідей на висловлені запитання та спірні положення даної роботи.

На підставі викладеного вважаю, що дисертаційне дослідження В.Є. Прущак «Врегулювання спору за участю судді у цивільному судочинстві України», котре подано на здобуття освітнього (і водночас першого наукового) ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право за змістом, обсягом, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням та оформленням відповідають вимогам Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» № 167 від 6 березня 2019 р. Ознайомлення з дисертацією В.Є. Прущак свідчить про доцільність присудження їй спеціалізованою вченою радою наукового ступеня доктора філософії в галузі права, оскільки вона набула теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної діяльності, оволоділа методологією наукової та педагогічної діяльності, а також здійснила власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення (абз. 2 п. 3 зазначеного Порядку).

На підставі викладеного вважаю, що здобувачка вказаного наукового ступеня, Прущак Валерія Євгенівна, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право, а її дисертація заслуговує на позитивну оцінку з боку спеціалізованої вченої ради.

Опонент:
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

К. Гусаров

Костянтин ГУСАРОВ

Підпис	<i>Гусарова</i>
Засвідчую	<i>Масар</i>
Нач.ВК	<i>В.В. Кошкін</i>